BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARINI INKLYUZIV TA’LIM FAOLIYATIGA TAYYORLASHNING ZAMONAVIY USULLARI

G’oynazarov G’ayratjon Abduxakimovich
FarDU Jismoniy tarbiya va sport o’yinlarni o’qtish metodikasi o’qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlashning zamonaviy usullari va pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Inklyuziv ta’lim sharoitida turli xil ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan samarali ishlash uchun bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqotda individual yondashuv, differensial ta’lim, interfaol metodlar, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish, amaliy mashg‘ulotlar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini o‘quvchilarning individual imkoniyatlariga moslashtirish, xavfsiz va qulay ta’lim muhitini yaratish hamda barcha o‘quvchilarning jismoniy faolligini ta’minlash masalalari ko‘rib chiqilgan. Maqolada bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining inklyuziv ta’limga tayyorgarligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik usullar va ularni amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so’zlar: inklyuziv ta’lim, jismoniy tarbiya, bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy kompetensiya, zamonaviy pedagogik usullar, individual yondashuv, differensial ta’lim, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar barcha o‘quvchilar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish va sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlashga qaratilgan. Shu jihatdan inklyuziv ta’limni rivojlantirish, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarni umumiy ta’lim jarayoniga jalb etish hamda ularning jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayonda pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, zamonaviy metodlardan foydalanish ko‘nikmalari va individual yondashuvni amalga oshirish qobiliyati alohida o‘rin tutadi.

Jismoniy tarbiya fani inklyuziv ta’limning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Chunki jismoniy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning sog‘lig‘ini mustahkamlash, harakat faolligini rivojlantirish, jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish va o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi. Biroq alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilar bilan jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini tashkil etish o‘qituvchidan maxsus bilim, pedagogik mahorat va moslashtirilgan ta’lim usullaridan foydalanishni talab etadi.

Asosiy qism.

1. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlashning mazmuni

Inklyuziv ta’lim barcha o‘quvchilarning individual imkoniyatlari va ta’lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ularning ta’lim jarayonida teng ishtirok etishini ta’minlashga qaratilgan yondashuvdir. Ushbu jarayonda jismoniy tarbiya o‘qituvchisining vazifasi nafaqat o‘quvchilarga jismoniy mashqlarni o‘rgatish, balki ularning jismoniy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini qo‘llab-quvvatlashdan ham iborat.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlash ko‘p qirrali pedagogik jarayon bo‘lib, u nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishni o‘z ichiga oladi. Bunda talabalar inklyuziv ta’limning mohiyati, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarning xususiyatlari, moslashtirilgan jismoniy mashqlarni tanlash va xavfsiz mashg‘ulotlarni tashkil etish usullarini o‘zlashtirishlari lozim.

O‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi uchta asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Birinchisi — nazariy tayyorgarlik bo‘lib, inklyuziv ta’lim tamoyillari va pedagogik yondashuvlarni bilishni anglatadi. Ikkinchisi — amaliy tayyorgarlik bo‘lib, mashg‘ulotlarni o‘quvchilarning

imkoniyatlariga moslashtirish va individual topshiriqlar ishlab chiqish qobiliyatini qamrab oladi. Uchinchisi — psixologik-pedagogik tayyorgarlik bo‘lib, har bir o‘quvchiga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, sabr-toqat, hamkorlik va ijobiy ta’lim muhitini shakllantirishni o‘z ichiga oladi.

2. Inklyuziv ta’limda qo‘llaniladigan zamonaviy pedagogik usullar

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini tayyorlashda zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish ularning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal etishi va kasbiy mahoratini rivojlantirishga yordam beradi.

Interfaol ta’lim metodlari. Ushbu metodlar talabalarni faol o‘quv jarayoniga jalb etishga xizmat qiladi. Munozara, kichik guruhlarda ishlash, savol-javob va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish orqali talabalar inklyuziv ta’limga oid bilimlarini mustahkamlaydi. Masalan, talabalarga turli ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilar uchun jismoniy tarbiya darsini tashkil etish vazifasi beriladi va ular mashg‘ulotning samarali usullarini birgalikda ishlab chiqadilar.

Differensial yondashuv. Ushbu usulda jismoniy mashqlar va topshiriqlar o‘quvchilarning individual imkoniyatlari, tayyorgarlik darajasi va ehtiyojlariga muvofiq belgilanadi. Bunda barcha o‘quvchilardan bir xil natijani talab qilish o‘rniga, har birining imkoniyatiga mos rivojlanish sharoiti yaratiladi. Masalan, bir xil harakat mashqini ayrim o‘quvchilar tik turgan holda, boshqalari esa o‘tirgan holatda yoki moslashtirilgan jihozlar yordamida bajarishi mumkin.

Loyihaviy ta’lim metodi. Talabalar inklyuziv jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini tashkil etishga doir loyihalar ishlab chiqadilar. Bunda dars rejasi, moslashtirilgan mashqlar majmuasi, xavfsizlik choralari va o‘quvchilar faolligini baholash mezonlari belgilanadi. Loyihaviy faoliyat talabalarning ijodkorligi, mas’uliyati va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim metodi. Ushbu metod orqali talabalar inklyuziv ta’lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan pedagogik muammolarni tahlil qiladilar. Masalan, ayrim o‘quvchilar mashqlarda ishtirok etishda qiynalsa, o‘qituvchi qanday o‘zgartirishlar kiritishi kerakligi muhokama qilinadi. Bu usul bo‘lajak pedagoglarning vaziyatga mos yechim topish qobiliyatini shakllantiradi.

3. Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini moslashtirish texnologiyalari

Inklyuziv ta’lim sharoitida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini samarali tashkil etish uchun o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish zarur. Mashg‘ulotlarni moslashtirish jismoniy mashqlarning murakkabligi, davomiyligi, bajarilish usuli, sport jihozlari va topshiriqlar mazmunini o‘zgartirish orqali amalga oshiriladi.

Masalan, harakatlanish imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun o‘tirgan holatda bajariladigan mashqlar, yengil to‘plar yoki moslashtirilgan sport jihozlaridan foydalanish mumkin. Eshitishida qiyinchiliklari bo‘lgan o‘quvchilarga harakatlarni ko‘rsatish, vizual belgilar va yozma ko‘rsatmalardan foydalanish yordam beradi. Ko‘rishida qiyinchiliklari bo‘lgan o‘quvchilar uchun esa og‘zaki tushuntirish, aniq yo‘nalish ko‘rsatmalari va xavfsiz harakatlanish muhiti muhim hisoblanadi.

Bunday moslashtirishlar o‘quvchilarning ehtiyojlariga muvofiq, zarur hollarda tegishli mutaxassislar bilan hamkorlikda amalga oshirilishi lozim. Mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarning holatini kuzatish, jismoniy zo‘riqishni nazorat qilish va xavfsizlik talablariga rioya etish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, mashg‘ulotlarda jamoaviy o‘yinlar va hamkorlikka asoslangan topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning bir-biriga yordam berish, o‘zaro muloqot qilish va umumiy maqsad sari intilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bunda har bir o‘quvchining faol ishtiroki ta’minlanishi kerak.

4. Raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlashning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Videoqo‘llanmalar, elektron dars ishlanmalari, animatsiyalar va raqamli ta’lim platformalari

yordamida talabalar jismoniy mashqlarning bajarilish usullarini o‘rganishlari, darslarni rejalashtirishlari va turli pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishlari mumkin.

Masalan, jismoniy mashqlarni videolavhalar orqali namoyish etish harakatlarni tushunishni osonlashtiradi. Vizual ko‘rsatmalar va elektron materiallar turli ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilarga ma’lumotni qulay shaklda taqdim etish imkonini beradi. Biroq raqamli vositalar o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos tanlanishi va amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

Bundan tashqari, talabalar raqamli vositalar yordamida individual dars rejalarini ishlab chiqish, mashg‘ulotlarning borishini tahlil qilish va o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish ko‘nikmalarini egallashlari mumkin. Bu esa ularning pedagogik faoliyatini rejalashtirish va takomillashtirishga yordam beradi.

5. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish

Inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlashda bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Kasbiy kompetensiya pedagogning nazariy bilimlari, amaliy mahorati, muloqot madaniyati va pedagogik vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun oliy ta’lim muassasalarida nazariy mashg‘ulotlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash, pedagogik amaliyotni kuchaytirish va tajribali mutaxassislar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish zarur. Talabalar inklyuziv ta’lim sharoitida dars o‘tish, mashqlarni moslashtirish, o‘quvchilar bilan samarali muloqot qilish va mashg‘ulotlar xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha amaliy tajriba orttirishlari lozim.

Xulosa. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlash zamonaviy pedagogik ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim sharoitida samarali faoliyat yuritish uchun bo‘lajak pedagoglar nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalar, kasbiy kompetensiyalar va individual yondashuvni qo‘llash qobiliyatiga ega bo‘lishlari zarur. Ayniqsa, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olish, ular uchun moslashtirilgan jismoniy mashqlarni tanlash va xavfsiz ta’lim muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada ko‘rib chiqilgan zamonaviy pedagogik usullar, jumladan, interfaol ta’lim, differensial yondashuv, loyihaviy va muammoli ta’lim metodlari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, videoqo‘llanmalar va elektron ta’lim resurslaridan foydalanish mashg‘ulotlarni samarali rejalashtirish, o‘quv materiallarini moslashtirish va talabalarning amaliy bilimlarini mustahkamlash imkonini beradi.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’limga tayyorlash samaradorligini oshirish uchun oliy ta’lim muassasalarida amaliy mashg‘ulotlar ulushini ko‘paytirish, pedagogik amaliyotni takomillashtirish, maxsus pedagogika bo‘yicha bilimlarni kengaytirish va zamonaviy metodlarni ta’lim jarayoniga izchil joriy etish lozim. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning ota-onalar, psixologlar va tegishli mutaxassislar bilan hamkorligini rivojlantirish ham muhimdir.

Shuningdek, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida har bir o‘quvchining imkoniyatlarini hurmat qilish, teng ishtirokini ta’minlash va ijobiy psixologik muhit yaratish inklyuziv ta’limning asosiy shartlaridan biridir. Bunday yondashuv o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi.

Umuman olganda, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlashda zamonaviy pedagogik usullarni amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirish, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish va individual yondashuvni keng qo‘llash zarur. Mazkur yo‘nalishdagi ishlarni takomillashtirish barcha o‘quvchilar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish hamda jismoniy tarbiya ta’limining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-son qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.